

JACEK LABERSCHEK
(Kraków)

KLIENTELA KOZIEGŁOWSKICH I GIEBUŁTOWSKICH HERBU LIS OD SCHYŁKU XIV DO KOŃCA XV WIEKU

Przy kompleksowym badaniu roli możnowładztwa świeckiego w Polsce w okresie średniowiecza przedmiotem dociekań nie mogą być jedynie sami przedstawiciele elit społecznych. Badaniami powinny być również objęte rodziny możnych, podległa im służba i urzędnicy oraz zarządcy ich włości. Ów szeroki krąg osób związanych rozmaitymi posługami z wpływowymi reprezentantami społeczeństwa średniowiecznego został przez historyków nazwany „klientelą”. Nie stał się jednak przedmiotem poważniejszych, odrębnych analiz z ich strony, choć prac naukowych o samym możnowładztwie średniowiecznym, zwłaszcza typu genealogicznego, ukazało się sporo. Jedynie M. Friedberg jeszcze w okresie międzywojennym poświęcił temu zagadnieniu artykuł, ale skoncentrował się głównie na analizie klienteli świeckiej biskupów krakowskich w okresie od XII do XIV w.¹ Prowadząc badania nad tym jednym zagadnieniem doszedł jednak do ogólniejszej konkluzji, iż w omawianym okresie klientela, reprezentowana głównie przez rycerzy służebnych — włodyków, panoszków, a nawet ludność wieśniaczą, przez swą liczebność i znaczenie osiągnęła status osobnej grupy zawodowo-społecznej, nie objętej przy tym ramami prawnymi i nie skrępowanej prawem. Zdaniem tego badacza w miarę organizowania i zamykania się stanów od połowy XIV w., klientela tego typu nie przeobraziła się w osobny stan, funkcjonujący samoistnie, jak rycerstwo, mieszczaństwo i chłopstwo, tak jak to było w Niemczech, ale uległa powolnemu zanikowi, przenikając do innych stanów, wtapiając się w te zamknięte już społeczności. Autor zakończył swe uwagi na wieku XIV, nie zajął się więc ze zrozumiałych względów problemami klienteli piętnastowiecznej. Powstała w ten sposób luka w badaniach nad klientelą należałoby czym prędzej wypełnić wyczerpującymi naukowymi studiami, tak, by obraz funkcjonowania społeczeństwa średniowiecznego w pracach historycznych cechował się rzetelnością i wszechstronnością. W przypadku wielu rodzin możnowładczych pewną barierą utrudniającą prowadzenie analiz jest nie zawsze zadowalający stan źródeł. Ta przeszkoda w mniejszym stopniu dotyczy

---

¹ M. Friedberg, *Klientela świecka biskupa krakowskiego w w. XII—XIV. Ze studiów nad organizacją społeczeństwa w Polsce średniowiecznej*, w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 165—216.

wpływowej rodziny Kozieglowskich herbu Lis i ich potomków Giebułtowskich, których aktywność i ruchliwość znalazła odzwierciedlenie w źródłach i dzięki temu jest możliwe prowadzenie badań nad klientelą tej rodziny, na przykład ustalenie w przybliżeniu składu tej klienteli, przesłedzenie losów niektórych jej członków, określenie ich pozycji społecznej.

W tym miejscu należałoby się zająć skrótowną rekonstrukcją genealogii Kozieglowskich w XIV i XV w., chociażby z tego względu, iż PSB dziwnym trafem pominął najbardziej aktywnych jej przedstawicieli². Najwcześniejszym poświadczonym w źródłach dziedzicem Kozieglów jest Prandota, założyciel na prawie niemieckim wsi Dupice w 1366 r.³ Ze względu na charakterystyczne imię, nie spotykane w rodzie Lisów, nie może być raczej łączony z tym znanym rodem. Jej przedstawicielem był natomiast Krystyn starszy występujący i piszący się z Kozieglów już w latach 1383—1417. Krystyn sprawował kilka ważnych urzędów, starosty kolskiego w 1383 r., kasztelana sądeckiego od 1386 r. i sędziego generalnego sądeckiego w l. 1387, 1397—1412. Dość często towarzyszył królowi Władysławowi Jagielle w podróżach, można więc idąc za sugestią I. Sułkowskiej-Kurasiowej, uznać go za jednego z bliskich doradców królewskich. Uczestniczył m. in. w podróży na Litwę podjętej w 1387 r. dla zaprowadzenia chrześcijaństwa i w bitwie grunwaldzkiej, w której dowodził czterdziestą drugą chorągwią. Najczęściej jednak przebywał w Krakowie u boku króla oraz w Nowym Sączu przewodnicząc rozprawom sądowym i w rodzinnych Kozieglowach⁴. Krystyn nieustannie zabiegał o pomnożenie swego majątku, w efekcie czego pod koniec życia władał kluczem kozieglowskim, obejmującym miasto i zamek Kozieglowy i pobliskie przynależne wsie w księstwie siewierskim, a w ziemi krakowskiej kluczem mirowskim z zamkiem Mirów i 10 pobliskimi wsiami, oraz wsią Choroń i wsią Giebułtów. Był żonaty z Katarzyną córką Jana Borka stolnika sandomierskiego⁵.

Jego syn Krystyn młodszy, występujący w latach 1417—1437, wprowadzie uzyskał z nominacji królewskiej te same urzędy, tj. starosty kolskiego,

² B. Śliwiński, *Lisowie Krzelowscy w XIV—XV w. i ich antenaci*, Gdańsk 1993.

³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1858, s. 189; F. Sikora, *Dupice*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu* (niżej cyt.: SHG), cz. 1, s. 639—640.

⁴ *Kronika Janka z Czarnkowa*, MPH, t. 2, Lwów 1872, s. 747; *Urzednicy malopolscy XII—XV wieku*. *Spisy*, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumka, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1990, (niżej cyt.: UM), nr 1030, 1053, 1055; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Doradcy Władysława Jagielly*, „Społeczeństwo Polski średniowiecznej” t. 2, Warszawa 1982, s. 198, 203, 210, 212; *Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie*, wyd. Z. L. Radzyński i B. Gorczak, Lwów 1887, t. 1, nr 5; *Joannis Dlugossi seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII*, Kraków 1873—1878 (niżej cyt.: DH), t. 3, s. 466, t. 4, s. 40.

⁵ F. Sikora, *Choroń, Cynków, Dupice*, SHG, cz. 1, s. 360—361, 428—429, 639—640; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Gężyn, Giebułtów w parafii Książ, Gniazdów*, SHG, cz. 1, s. 724, 730—731, 759—760; J. Laberschek, *Kozieglowy*, SHG, cz. 3, mps; *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257—1506*, cz. 1, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1879, (niżej cyt.: KMK), nr 66, 69; SPPP 8, nr 9718; Kraków WAP, księgi ziemskie krakowskie (niżej cyt.: ZK), 6, s. 129, 250; *Bullarium Poloniae*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, t. 3, Rzym 1988, (niżej cyt.: *Bullarium*), nr 1465—6.

kasztelana sądeckiego i sędziego generalnego sądeckiego i też uczestniczył w ważnych dla kraju wydarzeniach politycznych, ale nie utrzymywał już tak bliskich kontaktów z królem jak ojciec i na pewno nie należał do grona ważniejszych doradców królewskich. Krystyn młodszy był dwukrotnie żonaty. Raz z Piechną, córką Piotra Kmity z Wiśnicza wojewody krakowskiego, z którą miał dwóch synów: Jana i Krystyna i trzy córki: Katarzynę, Dorotę i Annę, oraz która wniosła mu w posagu miasto Zarszyn i wieś Długie w ziemi sanockiej. Ponownie z Katarzyną, siostrą Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego (1423—1455), z którą miał syna Jana i córkę Katarzynę⁶. Były to znakomite koligacje rodzinne. Odziedziczony po ojcu majątek znacznie powiększył, tak że przed śmiercią władał rozległymi dziedzinami i tenutami rozsianymi na obszarze całego państwa⁷. Czynił tak ze względu na swoje dzieci, które trzeba było wyposażyć i obdzielić majątkiem. Skupując liczne dobra zmuszony był jednak zaciągać wiele pożyczek, których nie zdążył spłacić przed śmiercią. Długi te przejęli po Krystynie jego starsi synowie, Jan i Krystyn, którzy nie dość że poczynili zobowiązania finansowe na rzecz licznych wierzycieli ojca i w 1439 r. podzielili jednolite dotąd dobra na część Jana starszego — z Koziegłowami i Zarszynem, Krystyna — z Mirowem, Mstyczowem i Przedeczem, oraz Jana młodszego — z Giebułtowem i Bąkowcem, to ponadto musieli wyposażyć w gotówkę, odzież i kosztowności swe siostry. Aby uzyskać pieniądze na ten cel i pospłacać ojcowskie długi sprzedali różnym osobom w latach 1439—1446 część swych dóbr, a mianowicie: Zarszyn, Długie, Mstyczów, Czepiec, Przelaj, Choroń, kamienicę w Krakowie oraz całe dobra mirowskie z zamkiem Mirów i przynależnymi wsiami, część zaś dóbr pozastawiali. Ostatecznie Jan starszy utrzymał w swym posiadaniu dobra koziegłowskie w księstwie siewierskim, a Jan młodszy dobra giebułtowskie i bąkowieckie⁸. Do 1487 r. zachował się też ścisły związek dóbr

⁶ UM, nr 1031, 1056; A. Gąsiorowski, *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, Warszawa—Poznań 1981, s. 42; Krystyn uczestniczył w 1431 r. w wyprawie zbrojnej Władysława Jagiełły przeciwko wielkiemu księciu Świdrygielle, był obecny przy wystawieniu przez króla wielkiego przywileju dla szlachty w 1433 r. i przy zawarciu pokoju z Krzyżakami w Brześciu (Kujawskim) w 1435 r. (DH, 4, s. 447; VL, 1, s. 42, 57); Piechna poświadczona jest w latach 1417—1422 (ZK, 6, s. 385; *Bullarium*, t. 4, mps), Katarzyna w latach 1439—1443 (SPPP, 2, nr 2795—6; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1—8, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa (niżej cyt.: ZDM), t. 2, nr 542; ZK, 256, s. 318).

⁷ W księstwie siewierskim dobra koziegłowskie z zamkiem i miastem Koziegłowy i wsiami: Koziegłówki, Cynków, Geżyn, Gniazdów, Krusin, Lgota Wielka, Markowice, Mysłów, Siedlec, Winowno, Wojsławice i 4 kuźnicami: Jurga, Koszyk, Nowy Zarszyn i Paweł; w ziemi krakowskiej dobra bąkowieckie z zamkiem Bąkowiec i wsiami: Dupice (dziś Piaseczno), Gołuchowice, Lgota Mała (Lgotka), Lgota Wielka (Murowana), Podlesice, Przesyłubsko, Siamoszyce i Żerkowice, dobra giebułtowskie z wsiami: Giebułtów, Kowalików (2 wsie), Małoszów i Tuchołów, dobra mirowskie z zamkiem Mirów i wsiami: Mirów, Jaworznik, Kotowice, Leśniów, Lutowiec, Moczydła, Mrozów, Mzurów, Postaszowice i sołectwem w Niegowej, dobra mstyczowskie z wsiami: Mstyczów, Czepiec, Przelaj, wreszcie pojedynczą wieś Choroń, i kamienicę przy ulicy Grodzkiej w Krakowie; w ziemi sanockiej miasto Zarszyn z wsią Długie; na Kujawach tenutę z zamkiem i miastem Przedecz; w Wielkopolsce tenutę z zamkiem i miasto Koło.

⁸ Kraków WAP, Księgi grodzkie krakowskie (niżej cyt.: GK), 6, s. 102, 259; 9, s. 183—185; SPPP, 2, nr 2796 i przyp. 86, nr 2807, 3099; ZDM, t. 2, nr 542; ZK, 12, s. 259; 150, s. 181—182; 313, s. 320; B. Paprocki, op. cit., s. 190; A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu* cz. 1, Brzozów 1991 (niżej cyt.: SHG San.), s. 83; F. Sikora, *Bąkowiec, Choroń, Cynków, Czepiec, Dupice*, SHG, cz. 1, s. 31—32, 360—361, 428—429, 459—461,

mirowskich z koziegłowskimi poprzez osobę Doroty Koziegłowskiej, córki Krystyna młodszego i żony Jana Hińczy z Rogowa, dziedzica Mirowa w latach 1445—1473, która po jego śmierci w 1473 r. posiadała dobra te jako swą oprawę⁹. Jan starszy, występujący w latach 1434—1481, miał z żoną Elżbietą dwóch synów: Jana, poświadczonego w latach 1468—1479, i Krystyna, występującego w latach 1469—1527, który w 1519 r. sprzedał cały klucz koziegłowski biskupowi krakowskiemu Janowi Konarskiemu¹⁰. Brat Jana starszego Krystyn, dziedzic Mirowa w okresie 1439—1445, występujący do 1464 r., zmarł bezpotomnie¹¹. Najmłodszy z braci, Jan, dziedzic Giebułtowa, Bąkowca i Lgoty Murowanej, dał początek rodzinie Giebułtowskich herbu Lis. Żonaty był z Elżbietą, córką Zawiszy Płaskiego z Płazy w powiecie krakowskim, z którą miał synów: Stanisława poświadczonego w latach 1523—1546, Zbigniewa występującego w 1521 r., żonatego z Magdaleną, i córkę Barbarę, małżonkę Łukasza Zebrzydowskiego. Sam żył jeszcze w roku 1502¹².

Zajmowana przez Koziegłowskich pozycja w państwie, pełnienie przez nich ważnych urzędów, towarzyszenie królowi w podróżach i posiadanie rozległych dóbr, początkowo z zamkiem Koziegłowy, a następnie z zamkami Mirów i Bąkowiec, Przedeczem (tenuta), zamkiem w Kole (tenuta) oraz miastem Zarszynem, niewątpliwie predystynowały tę rodzinę do posiadania reprezentacyjnego otoczenia oraz grupy urzędników i sług, zaspokajających jej rosnące potrzeby, na wzór dworu królewskiego. Wydaje się jednak, iż dziedzice Koziegłowów dysponowali tylko pewnymi kategoriami urzędów i służb dworskich. Brak jest zupełnie danych o tym, kto stał na czele służby, kto zarządzał finansami (czyli skarbem), komu przysługiwała piecza nad zaopatrzeniem, a komu posługa przy stole i na pokojach¹³. Na pewno rodzina posiadała służby stajenne z koniuszym na czele z powodu częstych i dalekich podróży, być może też służbę łowiecką, ze względu na duże zainteresowanie Koziegłowskich tym zajęciem. Nie wiadomo jednak, czy dysponował taką

639—640; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Gężyn, Giebułtów, Gniazdów, Jaworzniak Mały i Wielki* SHG, cz. 1, s. 724, 730—731, 759—760; cz. 2, s. 281—283; J. Laberschek, *Goluchowice*, SHG, cz. 1, s. 728—783.

⁹ J. Kalinowska, *Jan Hińcza z Rogowa i jego działalność fundacyjna na dworze pierwszych Jagiellonów*, „*Analecta Cracoviensia*”, 19, Kraków 1987, s. 326—327; PSB, 9, s. 523; 22, s. 381; SPPP, 2, nr 2796; KMK, 2, nr 589; ZK, 316, s. 99—100; 372, s. 539—541, 548—549.

¹⁰ SPPP, 2, nr 2705, 3835—3836; Bibl. PAN w Krakowie, Materiały do t. 5 kodeksu dyplomatycznego Małopolski, rps (niżej cyt.: Mp. 5), t. P, nr 29; 0, nr 138; Archiwum Metropolitalne w Krakowie, księgi oficjalatu krakowskiego (niżej cyt.: OK), t. 204, s. 321—323; ZK, 315, s. 363—4; Archiwum Kapitulne w Krakowie, dok. perg. nr 477; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu 1526—1529*, opr. B. Przybyszewski, Kraków 1984, nr 124; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski (niżej cyt.: MS), t. 4, nr 12 202.

¹¹ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie (niżej cyt.: AGZ), t. 11, nr 630 — pierwsza wzmianka o Krystynie z 1434 r.; SPPP, 2, nr 2796 i przyp. 86; GK, 9, s. 183—185; 17, s. 399; ZK, 313, s. 320.

¹² SPPP, 2, nr 2795—2796; 6, nr 446; ZK, 260, s. 380; 264, s. 85; 322, s. 210; MS, 4, nr 4189; A. Fastnacht, *Katalog dokumentów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1507—1700*, Wrocław 1953, nr 53.

¹³ Urzędy dworu królewskiego i służby dworskie królewskie zestawia H. Kręt, *Dwór królewski Jadwigi i Jagielly*, Kraków 1987; o pełnym ich odwzorowaniu na dworze Koziegłowskich nie mogło być mowy. Koziegłowscy zatrudniali na zamku w Koziegłowach piekarza w piekarni usytuowanej przy bramie ogrodzenia zamkowego, poświadczonej w 1472 r., i cieślę zamkowego, zobowiązanego za opłatą do odbudowy ogrodzeń w razie ich zniszczenia (Mp., 5, t. N, nr 11).

służbą i korzystał z jej usług Krystyn starszy, kasztelan sądecki, skoro sołtysów w swych dobrach, położonych koło Kozieglów w księstwie siewierskim, wyposażał w szerokie prerogatywy łowieckie, a mianowicie w prawo polowania na dużą zwierzynę, jak sarny i jelenie, i jednocześnie zobowiązywał ich do oddawania mu połowy upolowanej dżiczyzny. Taka klauzula była zawarta w przywileju Krystyna z 1409 r. dla Bartłomieja, sołtysa Cynkowa¹⁴. Syn Krystyna, Krystyn młodszy, jak się wydaje, posiadał już służbę łowiecką na czele z łowczym, organizującym i przeprowadzającym polowania, skoro w przywilejach dla Wojciecha, sołtysa z Lgoty z 1430 r. i Michała Studzionki, sołtysa lokowanej na surowym korzeniu wsi Gężyn w 1437 r., jest już mowa o pewnych ograniczeniach łowieckich. Zezwala się na polowanie w granicach wsi z psami, jastrzębiami, krogulcami i sieciami na ptactwo i drobną zwierzynę, ale nie na sarny, dziki i jelenie, „que animalia ad magnos dominos dinoscuntur pertinere”¹⁵. A zatem polowanie na grubą zwierzyną pozostawało już w gestii Kozieglówskich. Być może Kozieglówscy utrzymywali też służby leśne ze względu na obfitość lasów w okolicach Kozieglów i konieczność ochrony drzewostanu przed złodziejami i zwierzyną przed kłusownikami¹⁶.

Częste wystawiane przez Kozieglówskich dokumentów na zamku w Kozieglówach wiązało się z koniecznością zatrudniania pisarza zamkowego. W 1472 r. był nim Jan, rektor miejscowej szkoły parafialnej, a w 1437 r., jak należy mniemać, miejscowy pleban, w 1502 r. Stanisław, również rektor¹⁷.

Posługi religijne względem rodziny wypełniali kapelanowie zamkowi. Już w 1401 r. poświadczony jest bezimiennie kapelan Krystyna z Kozieglów kasztelana sądeckiego, a w 1472 r. kapelan zamku w Kozieglówach Mateusz, który posiadał uposażenie w postaci dziesięciny z folwarku w Kozieglówach i folwarku Kozieglówskich w Kruszynie¹⁸. Inne zamki Kozieglówskich też miały swoich kapelanów, jak choćby Mirów, w którym Dorota Kozieglowska, wdowa po Hińczy z Rogowa, utrzymywała w 1476 r. kapelana zamkowego z uposażeniem w dziesięcinę z folwarku zamku Mirowskiego, oraz zamek Bąkowiec, w którym istniał kapelan na długo przed przejściem zamku przez Kozieglówskich w latach 1422–1435¹⁹. Kozieglówskim jednak ta forma posług religijnych nie wystarczała, zważywszy na częste i dalekie podróże, jakie odbywali. Pragnieniem rodziny było posiadanie ołtarza przenośnego, przy którym kapelan przyboczny mógłby odprawiać msze podczas postojów w podróży. Starania i prośby zanoszone do Stolicy Apostolskiej zakończyły się

¹⁴ ZDM, t. 1, nr 285.

¹⁵ ZDM, t. 2, nr 427, 495.

¹⁶ Według przywileju dla mieszczan kozieglówskich z 1472 r. las dębowy podchodził pod sam zamek kozieglowski (Mp., 5, t. N, nr 11). Dziś po tym lesie nie ma śladu. Pilnujących lasów leśników i leśnych z XV w. notuje *Słownik staropolski*, t. 4, s. 24–25.

¹⁷ OK, t. 204, s. 321–323; w zachowanym z 1437 r. dokumencie przed słowami „rectore ecclesie de Cozegłowi” — dziura (ZDM, t. 2, nr 495); Mp. 5, t. T, nr 76.

¹⁸ ZK, 3a, s. 243; Mp., 5, t. N, nr 11; Jan Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. 1–3, Kraków 1863–1864 (niżej cyt.: DLb.), t. 2, s. 191–192, 194.

¹⁹ Archiwum Metropolitalne w Krakowie, Acta Episcopalia, 15 k. 11v.–12r.; F. Sikora, *Bąkowiec*, SHG, cz. 1, s. 31–32; w 1389 r. poświadczony jest Franczek, kapelan Bąkowca (ZK, 1c, s. 191, 203).

pomyślnie udzieleniem w 1415 r. przez papieża zezwolenia dla Krystyna i jego żony Piechny na korzystanie z takiego przenośnego ołtarza²⁰.

Powiązany z dworem możnowładczym Kozieglówskich był urząd burgrabiego, spotykany w zamkach Mirów i Bąkowiec oraz w zamku w Kole, choć zapewne istniejący również w Kozieglówach i Przedeczu. Burgrabia w zasadzie stanowił zarządcę zamkowego oraz dóbr należących do zamku, zawiadywał dochodami i finansami z dóbr zamkowych swego pana, dbał o utrzymanie zamku w należyтым stanie, czuwał nad jego bezpieczeństwem oraz w imieniu pana sprawował jurysdykcję sądową nad ludnością w dobrach zamkowych. Najwcześniej poświadczonym w źródłach burgrabią Kozieglówskich jest Grzegorz Sasin, występujący po raz pierwszy w 1401 r. z tytułem burgrabiego Krystyna, kasztelana sądeckiego, bez określenia z którego zamku, następnie w 1405 r. już z urzędem burgrabiego Mirowa, a w 1407 r. zarządcy (prokuratora) pana Krystyna z Mirowa. Oprócz pełnienia tej funkcji Grzegorz Sasin posiadał w latach 1406—1408 również sołectwo we wsi Mzurów, należącej do Kozieglówskich. Zarząd dobrami i posiadane sołectwo przynosiły Sasinowi niemałe zyski, które obrócił na zakup wójtostwa w królewskim mieście Przyrowie. Jako wójt przyrowski poświadczony jest w latach 1412—1413²¹. Być może kolejnym mianowanym przez Krystyna z Kozieglów burgrabią mirowskim był Polanis, który jeszcze w 1415 r. włodarzył Mzurowem, a w 1416 r. występuje z tytułem burgrabiego Mirowa²². Burgrabiami mirowskimi mianowanymi już przez Krystyna młodszego z Kozieglów byli kolejno: Mikołaj, występujący z tym tytułem w 1419 r.²³, oraz Marek, poświadczony w 1434 r. Ten drugi został po pewnym czasie przeniesiony na urząd burgrabiego w zamku Bąkowiec, skoro z tym urzędem występuje w 1438 r., już po śmierci Krystyna młodszego²⁴. Być może zdecydowali o tym synowie Krystyna, Jan starszy, Krystyn i Jan młodszy. W latach 1445—1473, gdy właścicielem zamku był Hińcza z Rogowa herbu Działosza, mąż Doroty Kozieglowskiej, on sam mianował swych burgrabiów²⁵, ale po jego śmierci kolejny burgrabia mirowski, Stanisław Gołąb, pełniący ten urząd w 1476 r., był już ustanowiony przez wdowę po Hińczy Dorotę, dziedziczkę Mirowa²⁶. W zamku Bąkowiec w okresie gdy władali nim Kozieglówscy 1435—1439, a następnie po podziale majątku Jan młodszy zwany Giebułtowskim 1439—1502, sprawowali urząd burgrabiego: Marek w 1438 r., Mikołaj Koryczan

²⁰ *Bullarium*, t. 3, nr 1465—1466.

²¹ SPPP, 2, nr 735; ZK, 311, s. 30, 55; 312, s. 37; *Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim*, wyd. A. Kłodziński, Kraków 1936, nr 1490, 2148, 2177, 3052, 3290.

²² ZK, 312, s. 79, 111.

²³ ZK, 312, s. 181.

²⁴ GK, 5, s. 181; ZK, 313, s. 85, 94, 111.

²⁵ Jego burgrabią był początkowo Iwan, poświadczony w 1445 r. (GK, 9, s. 273), a następnie Stojgniew Czapla z Kruszyny w ziemi wieluńskiej, występujący z tym urzędem w 1446 r., w latach 1458—1459 piastujący urząd starosty ostrzeszowskiego (GK, 9, s. 565; ZK, 313, s. 346, 353, 372; 314 s. 10, 14, 113, 114; MS, 1, nr 491; *Urzednicy łączycy, sieradzcy i wieluńscy XIII—XV wieku*. Spisy, oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa, Wrocław 1985, s. 154.

²⁶ ZK, 315, s. 272.

w latach 1446–1447, który przeszedł na podobny urząd w Bydlinie 1449–1450, oraz Krzyszek w 1457 r.²⁷ Jedynym znanym mi burgrabią Krystyna młodszego w wielkopolskim Kole był jego uboższy współrodowiec, Jan Czarnocki z Czarnocina w powiecie wiślickim, występujący na tym urzędzie w 1435 r. i świadkujący na jednym z dokumentów Krystyna, wystawionym w Koziegłowach w 1437 r.²⁸

Obok wyżej wymienionych dóbr zamkowych Koziegłowscy władali również kompleksami majątkowymi, obejmującymi same wsie lub wsie z miastami, w których utrzymywali swoich włodarzy. W Giebułtowiu w powiecie ksiąskim włodarzył z ramienia Krystyna młodszego, kasztelana sądeckiego, niejaki Maciej, poświadczony w 1420 r.²⁹, a następnie Stanisław z Miąsowej herbu Gryf z powiatu częcińskiego, poświadczony z tym urzędem w latach 1428–1429, a w 1443 r. procesujący się z Katarzyną Oleśnicką wdową po Krystynie młodszym z Koziegłów, która miała te dobra w zastawie od 1439 r. Ów Stanisław, występujący w źródłach w latach 1424–1451, władał nie tylko rodzinną Miąsową, ale również częścią wsi Brzeście w powiecie ksiąskim w ziemi krakowskiej w latach 1442–1443³⁰. Co do osób zarządzających z ramienia Krystyna miastem Zarszynem i wsią Długie w ziemi sanockiej, źródła rejestrują dwóch włodarzy. Pierwszym jest Hińcza z Pilawy na Mazowszu, poświadczony jako włodarz w 1429 r., który w 1442 r. dostał w dzierżawę od Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego, wuja i prawnego opiekuna Jana młodszego z Koziegłów, syna Krystyna i Katarzyny Oleśnickiej, zamek Bąkowiec z wsiami, i który dzierżył ten zamek jako starosta (dzierzawca) w 1443 r. Hińcza zapewne wiernie służył Krystynowi, ale sprawiał mu też czasem kłopoty, jak choćby wtedy gdy został oskarżony przez Fryderyka z Jaćmierza w ziemi sanockiej o to, że wraz ze swymi ludźmi dokonał najazdu na Wolę Jaćmierską, porąbał ogrodzenia, wylał drzwi i pozabierał siekiery³¹. Kolejnym, jak się wydaje, włodarzem był bliżej nie znany Bartosz, występujący w latach 1434–1435, który jako zarządca nie bardzo umiał upilnować kilku kmieci z Długiego, skoro ci zadali szlachcicowi Mikołajowi z Jaćmierza w bójce 2 rany krwawe i 3 sine³². Już z tych dwóch przed-

²⁷ ZK, 313, s. 85, 94, 111, 325, 367–369, 376–377, 381–382, 389–390; 314, s. 20; 146, s. 560; GK, 13, s. 703; dla wielu osób urząd burgrabiego był szczeblem w karierze, dla innych intratną profesją. Znane są liczne przypadki przechodzenia burgrabiów z jednego zamku do innego. Na przykład Biel z Bleszna początkowo był burgrabią zamku w Wieluniu (1377), a potem w Krzepicach (1390), Mikołaj Prochno przeszedł z zamku Dobczyce (1421–1422) do zamku Myślenice (1428), Mikołaj Kornicz Siestrzeniec przeniósł się z Będzina (1413–1434) do Rabsztyna (1437), Nieustęp Niedoma zarządzał Rabsztynem (1414, 1421, 1441), Książem Wielkim (1417) oraz Melsztynem (1444), Jan Łoś zarządzał Rabsztynem (1440), a następnie Książem Wielkim (1440–1441), Marcisz Giebelski po Ogrodzieńcu (1442) przejął zarząd nad Lelowem (1456) — J. Laberschek, „Burgrabiowie zamkowi województwa krakowskiego”, (maszynopis).

²⁸ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 9, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Warszawa—Poznań 1990 (niżej cyt.: Wp.), t. 2, nr 1370; ZDM, t. 2, nr 495.

²⁹ ZK, 195, s. 59.

³⁰ ZK, 147, s. 246; 195, s. 264; 196, s. 185; 256, s. 318; AGZ, t. 13, nr 3840; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Brzeście, Giebułtów*, SHG, cz. 1, s. 238–239, 730–731.

³¹ AGZ, t. 11, nr 355, 360, 364; SHG San., hasło *Zarszyn*, mps; F. Sikora, *Bąkowiec*, SHG, s. 31–32; GK, 8, s. 569.

³² SHG San., cz. 1, s. 83.

stawionych spraw widać, iż Kozieglówscy mieli problemy z utrzymaniem dobrosąsiedzkich stosunków ze szlachtą sanocką, nie należy się więc dziwić, że pozbyli się dóbr zarszyńskich w 1439 r. na rzecz Piotra Smolickiego, kasztelana i starosty sanockiego, który zresztą sam niebawem uwikłał się w spory z kłótliwymi dziedzicami z Jaćmierza oraz ich zarządcami i służbą³³.

Oprócz służby dworskiej, która jest słabo rozpoznana, i służby gospodarczej, istniała również klientela wspomagająca Kozieglówskich w ich działalności sądowniczej. Urząd sędziego generalnego sądeckiego, a co za tym idzie szerokie prerogatywy sądownicze w stosunku do szlachty sądeckiej, przysługiwały Krystynowi starszemu i Krystynowi młodszemu z racji piastowania urzędu kasztelana sądeckiego. Sądeczyzna nie podlegała wówczas jurysdykcji sądu ziemskiego krakowskiego. Pierwszym kasztelanem sądeckim posiadającym takie uprawnienie był Krzesław z Kurozwek, kasztelan sądecki w latach 1375—1385 i sędzia generalny od 16 XII 1378 r., następnie Krystyn starszy, kasztelan w okresie 1386—1417, występujący jako sędzia generalny w latach 1387, 1397—1412, po nim Krystyn młodszy kasztelan 1419—1437 i poświadczony jako sędzia generalny 1420—1427, wreszcie Piotr z Kurowa, kasztelan w okresie 1440—1459, odnotowany jako sędzia generalny w 1449—1441³⁴.

Nie jest prawdą, że kasztelanowie sądecy w XIV w. utracili swoje uprawnienia sądownicze, jak twierdzą autorzy artykułu o szlachcie urzędniczej w Nowym Sączu³⁵. Zachowało się sporo dokumentów wystawionych w Nowym Sączu i zapisek źródłowych, poświadczających działalność sądowniczą Kozieglówskich, a mianowicie z 1387 r. dokument Krystyna starszego, dotyczący rozsądzenia sprawy między Mikołajem Spytkowicem z Zabelcza a Andrzejem sołtysem z Męciny, z 1397 r. tegoż Krystyna, potwierdzający sprzedaż przez Mikołaja Owieczkę i jego synów sołectwa we wsi Myślec klasztorowi klarysek w Starym Sączu, z 1401 i 1404 r. tegoż, zatwierdzające podział dóbr między Mirosławem z Gabania a jego dziećmi, z 1412 r. dotyczący sprzedaży przez braci Wincentego i Tomasza z Podegrodzia klasztorowi klarysek w Starym Sączu części dziedziny w Podegrodziu i 1 kmiecia w Zasłoniu, jak również zapiska sądowa z 1408 r. potwierdzająca wystawienie dokumentu przez Krystyna kasztelana sądeckiego w sprawie dóbr Stronie, Dobrawoda i Zagórów³⁶.

Działalność sądowniczą Krystyna młodszego rejestruje dokument z 1420 r. i inny z 1427 r., dotyczące rozsądzenia sporu między klaszturem klarysek w Starym Sączu i jego pełnomocnikiem Mikołajem plebanem z Probołowic w powiecie wiślickim a Tomkiem, dziedzicem z Nawojowej, kolejny dokument z 1426 r., poświadczający rezygnację Klemensa Franczucha, niegdyś dziedzica

³³ SHG San., cz. 1, s. 83, 87.

³⁴ UM, nr 1029—1032, 1052—1053, 1055—1056a.

³⁵ S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, *Szlachta urzędnicza w mieście*, w: *Dzieje miasta Nowego Sącza*, pod red. F. Kiryka, t. 1, s. 749.

³⁶ ZDM, t. 1, nr 1851 t. 4, nr 1131; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1—4, wyd. F. Piekosiński (niżej cyt.: Mp.), t. 4, nr 1061, 1082, 1134; ZK, 5, s. 86.

z Nosaczowic, z części tej wsi na rzecz brata Jana Franczucha, oraz zapiska sądowa z 1420 r., poświadczająca odbywanie się sądów Krystyna kasztelana sądeckiego w Nowym Sączu.³⁷

Częste podróże i związane z tym długotrwałe nieobecności w Nowym Sączu zmuszały Kozieglowskich do szukania i mianowania zastępców w czynnościach sądowych. Pierwszym poświadczonym w źródłach zastępcą Kozieglowskich był Mikołaj Omełty z rodu Starych Koni, występujący jako „iudex sandecensis” z ramienia Krystyna starszego kasztelana sądeckiego w latach 1388–1390. Omełty zaliczał się do szlachty średniozamożnej i początkowo posiadał część wsi Proszowice koło Bochni, a później wsie: Kamionkę, Dobrą wodę, Stronie i Zagórową w ziemi sądeckiej, które odsprzedał pod koniec życia. Jego potomkowie dziedziczyli wsie Zawada w Sądeckiem i Siemuszową w ziemi sanockiej. Omełty zmarł w 1404 r.³⁸ Kolejnym sędzią sądeckim z nominacji Krystyna starszego był Mikołaj Uchacz herbu Jastrzębiec, występujący w źródłach w okresie 1388–1412, a poświadczony jako „iudex sandecensis” w latach 1394 oraz 1405–1406. Uchacz był dziedzicem Woli Adamowej (Jadamwoli), Turzy, Chomranic Górnych i Dolnych w ziemi sądeckiej³⁹. Po śmierci Mikołaja urząd sędziego sądeckiego został powierzony przez Krystyna z Kozieglów jego bratu Klemensowi Uchaczowi z Woli Adamowej, Szydłowej, Łukawicy i Zawady w ziemi sądeckiej. Klemens, występujący w latach 1412–1420, jest poświadczony jako „iudex sandecensis” względnie „iudex domini Cristini castellani sandecensis” w 1414–1417⁴⁰. Krystyn młodszy obejmując po ojcu urząd kasztelana sądeckiego mianował nowego sędziego sądeckiego, bliżej nie znanego Wierzbietę, którego źródła rejestrują w latach 1419–1421. Autor spisu urzędników ziemi krakowskiej K. Fedorowicz nie ma racji twierdząc, iż był to sędzia starosty sądeckiego⁴¹. Kolejnym i ostatnim zarazem, znanym ze źródeł, sędzią sądeckim z ramienia Krystyna był Wiernek herbu Janina, pełniący ten urząd w okresie 1428–1430. W latach 1414–1421 był właścicielem Gabania i Zabelcza w ziemi sądeckiej, a w 1437–1472 Bilaska, również w tej ziemi⁴².

Kozieglowscy często sami stawali przed sądem w charakterze jednej ze stron w sprawach, które wymagały sądowego rozstrzygnięcia lub zatwierdzenia. W takich sytuacjach korzystali niejednokrotnie z pomocy swych

³⁷ Mp., t. 4, nr 1186, 1246; AGZ, t. 7, nr 36; ZK, 7, s. 10.

³⁸ SPPP, 8, nr 4501, uwaga 163/1, 173/10; ZDM, t. 1, nr 190; t. 4, nr 1089; J. Laberschek, *Kamionka*, SHG, cz. 2, s. 406–407.

³⁹ SPPP, 8, nr 4674; ZK, 378, s. 3, 7; ZDM, t. 1, nr 205; *Rachunki żupne bocheńskie z lat 1391–1421*, wyd. J. Karwasinska, „Archiwum Komisji Historycznej”, 3, seria 2, s. 161; WAP Kraków księgi ziemskie czchowskie (niżej cyt.: ZCz.), 1, s. 186–187; UM, nr 1054a, 1055; F. Sikora, *Chomranice*, SHG, cz. 1, s. 356–367.

⁴⁰ Mp., t. 4, nr 1134; ZCz., 2, s. 192, 197–198, 338; ZK, 5, s. 414; UM, nr 1055.

⁴¹ K. Fedorowicz, *Dostojnicy i urzędnicy świeccy województwa krakowskiego w l. 1374–1506*, Kraków 1898 (niżej cyt.: Fed.), „Archiwum Komisji Historycznej”, 8, s. 142; Wierzbietę jest wyraźnie określany jako „iudex castellani sandecensis”, WAP Kraków, księgi ziemskie bieckie (niżej cyt.: ZB), 1a, s. 225–226, 230, 247.

⁴² GK, 3, s. 322, 326, 330; ZK, 146, s. 211; K. Fedorowicz, op. cit., s. 142, mylnie uznał go za sędziego starosty sądeckiego; F. Sikora, *Bilsko*, SHG, cz. 1, s. 114–117; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Gabań* SHG, cz. 1, s. 687–689.

pełnomocników, zwanych ówczasie zachodźcami. Zachodźcą Krystyna starszego z Kozieglów i Mirowa był w 1416 r. niejaki Mikołaj⁴³. Zastępcą procesowym Krystyna młodszego był w 1430 r. Mikołaj z Czarnocina. Oba łączyły więzy pokrewieństwa, ponieważ, jak wiadomo, Krystyn pochodził z rodu Lisów, a Mikołaj, występujący w źródłach od 1389 r., był synem Piotrasza z Czarnocina herbu Lis a krewniakiem Jana z Czarnocina burgrabiego zamku w Kole. Obaj Czarnoccy służyli wiernie Krystynowi, Mikołaj jako zachodźca w procesach sądowych, Jan jako burgrabia zamkowy. Mikołaj uzyskał nawet pod koniec życia (1454—1459) urząd podsędka ziemskiego krakowskiego. Zamożnością nie dorównywał swojemu protektorowi, dysponując jedynie Czarnocinem, wsią Wierzbicą w powiecie ksiąskim i przejściowo wsią Czepiec w tymże powiecie, którą zresztą odsprzedał Krystynowi w 1427 r. za 400 grzywien wraz z kmieciem Stanisławem Pogorzalcem, siedzącym poniżej młyna mstyczowskiego⁴⁴.

Jako pełnomocnik Krystyna wystąpił w 1434 r. Piotr z Różnicy w powiecie ksiąskim, również herbu Lis. W imieniu Krystyna zaaresztował wówczas dokument dotyczący sprzedaży przez Jana z Sieciechowic zamku Bąkowiec z przynależnościami Mikołajowi Morawcowi z Kunaszówki. Różnicki, występujący w źródłach w latach 1401—1457, był synem Klemensa z Różnicy i Kwiliny, podczaszego królowej w 1384—1399, i Elżbiety, a bratem Mściwoja, Świętopelka i Jadwigi, mężem Beaty. Nie był człowiekiem zamożnym, skoro posiadał oprócz rodzinnej Różnicy tylko pobliską Nową Wieś⁴⁵. Nic więc dziwnego, że szukał poparcia u możnego krewniaka.

W źródłach jest poświadczony jeszcze pełnomocnik sądowy kolejnego dziedzica Kozieglów, Krystyna z Mirowa, niejaki Jan Jaworski w 1439 r., oraz zachodźca Jana młodszego z Bąkowca, Maciej Szczodrkowski ze Szczodrkowic, w 1440 r., pochodzący z drobnej, rozrodzonej szlachty z powiatu proszowskiego⁴⁶.

Klientelę stanowiły również te osoby pochodzenia szlacheckiego, które towarzyszyły na co dzień Kozieglowski, korzystały z gościnności panów z Kozieglów i zabiegały o ich względy i poparcie finansowe. O tym, jak liczna była to grupa osób, świadczą dokumenty wystawiane przez Kozieglowskich w Kozieglowach w latach 1430, 1437 i 1472, w których na listach świadków figurują: Klemens z Kamieńca, Mikołaj Mianocki, Krystyn z Widuchowej, Piotr i Krystyn z Herbutowic, Jan Czarnocki, Świętopelk z Goleniów, Jan Wiśniowski, Bernard Ciaśnicki, Jan Bochowicki, Krystyn Wujeszowski i jego syn Mikołaj⁴⁷. Zestawienie dowodzi, iż w otoczeniu Kozieglowskich w przewa-

⁴³ ZK, 312, s. 116 — Mikołaj wystąpił wówczas z określeniem „nuncius”, tj. posłaniec.

⁴⁴ SPPP, 8, nr 5975: ZK, 146, s. 197; 196, s. 87—88; UM, nr 324; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Czepiec*, SHG, cz. 1, s. 459—461; Kartoteka *Słownika historyczno-geograficznego Małopolski w Krakowie*.

⁴⁵ ZK, 193, s. 59; ZK, 312, s. 123, 200, 481; Kartoteka *Słownika historyczno-geograficznego Małopolski w Krakowie*; B. Śliwiński, op. cit., s. 147—148.

⁴⁶ GK, 6, s. 137, 469—470.

⁴⁷ ZDM, t. 2, nr 427, 495; Mp., 5, t., N, nr 11.

dze występowali ich współrodowcy, jak: Krystyn z Widuchowej w powiecie wiślickim, poświadczony w latach 1405—1440, wspomniany wyżej Jan Czarnocki i Świętopelk z Goleniów poświadczony w 1411—1447⁴⁸. Być może przedstawicielem tego rodu był również Mikołaj Mianocki z Mianocic w powiecie ksiąskim, występujący w 1415—1440⁴⁹. Reprezentantem innej średniozamożnej szlachty był Klemens z Kamieńca na Kujawach, położonego w parafii Chalno na północny zachód od Przedecza, występujący od 1418 r.⁵⁰, a przedstawicielami szlachty śląskiej wspomniani Piotr i Krystyn z Herburtowic (dziś Harbułtowice) w dystrykcie lublinieckim w księstwie opolskim⁵¹. Identyfikacja pozostałych osób jest trudna.

Uczestnictwo w wyprawach wojennych, ekspedycjach odwetowych i dywersyjnych, wojnach prywatnych i najazdach łupieżczych oraz częste i dalekie podróże zmuszały Kozieglowskich do utrzymywania stałej zbrojnej eskorty, stanowiącej w okresie pokoju osobistą ochronę a podczas wypraw wojennych, po poszerzeniu składu osobowego i dozbrojeniu, przekształcanej w poczet rycerski, tzw. kopię. Wystawienie pocztu z chwilą ogłoszenia wyprawy było podstawowym obowiązkiem rycerza, wynikającym z posiadania dóbr ziemskich. Kozieglowscy z racji swej zamożności mogli wystawić poczty liczące co najmniej kilkunastu zbrojnych jeźdźców. Ponadto mogli poprowadzić ze sobą na wyprawę sołtysów ze swych prywatnych dóbr zlokalizowanych wokół Kozieglów, które nie leżały jak wiadomo w granicach państwa polskiego, lecz w obrębie księstwa siewierskiego, przynależnego do 1443 r. do książąt cieszyńskich, a następnie do biskupów krakowskich. Jest rzeczą znamionną, iż sołtysi z tych dóbr byli zobowiązani do posług wojskowych tylko na rzecz swoich dziedziców, tj. Kozieglowskich. Mówi o tym wyraźnie przywilej Krystyna starszego z 1409 r. dla sołtysa Cynkowa Bartłomieja, który został zobowiązany do udziału w wyprawie na koniu. W prawie identyczną klauzulę został zaopatrzony przywilej Krystyna młodszego z 1430 r. dla Wojciecha, sołtysa Lgoty, zobowiązanego do udziału w wyprawie na koniu z kuszą, oraz przywilej tegoż z 1437 r. dla Michała Studzionki, sołtysa Gężyna, również mającego służyć konno z kuszą⁵². Źródła z drugiej połowy XV w. oraz z początków stulecia następnego informują ponadto o sołectwach w Winownie, Wojsławicach, Mysłowie i Markowicach. Tak więc Kozieglowscy w przypadku konfliktu zbrojnego mogli liczyć na co najmniej 7 zbrojnych sołtysów ze swych dóbr prywatnych w księstwie siewierskim⁵³. Brak podobnych przywilejów dla sołtysów z dóbr znajdujących się w ziemi krakowskiej i sanockiej nie pozwala na ustalenie stopnia zależności tych sołtysów od panów z Kozieglów

⁴⁸ ZK, 4, s. 237; J. Laberschek, *Goleniowy*, SHG, cz. 1, s. 767—771; OK 6, s. 13.

⁴⁹ ZK, 193, s. 237; ZDM, t. 2, nr 427.

⁵⁰ *Księgi sądowe brzesko-kujawskie 1418—1424*, wyd. J. Kochanowski, Teki Pawińskiego VII, Warszawa 1905, nr 733, 1002, 1509, 1512, 1546, 1597, 1598, 2478, 2479, 2480, 2730, 2868, 2970, 3140, 3141, 3203, 3214, 3273, 3702.

⁵¹ ZDM, t. 2, nr 427.

⁵² ZDM, t. 1, nr 285; t. 2, nr 427, 495.

⁵³ DLb., t. 2, s. 193; *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber Retaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, s. 121—122.

i określenie zakresu ich obowiązków podczas wyprawy wojennej⁵⁴, a mogło być to zarówno uczestnictwo w wyprawie w chorągwi ziemskiej wraz ze szlachtą, względnie u boku swego pana, jak i udział w obronie któregoś z zamków. Brak jest niestety danych o obowiązkach wojskowych wójtów miast należących do Koziegłowskich.

Źródła dostarczają danych o kilku wyprawach, w których na pewno Koziegłowscy uczestniczyli wraz ze swymi pocztami, chociażby w wyprawie grunwaldzkiej z 1410 r., w której brał udział Krystyn starszy, prowadząc nawet do boju w bitwie 42 chorągiew, i w wyprawie na Łuck w 1431 r., podjętej przez Władysława Jagiełłę przeciwko wielkiemu księciu Świdrygielle, w której obecny był Krystyn młodszy⁵⁵. Znane są również wyprawy o charakterze dywersyjnym i łupieżczym, podejmowane z inicjatywy Koziegłowskich lub przy ich współudziale i przez nich przeprowadzane, jak chociażby wyprawa Krystyna starszego podjęta w 1383 r. wraz ze Ściborem ze Ściborzyc (na Kujawach) i Janem Hoswaldi z Płomykowa (dziś Płonkowo koło Inowrocławia) w czasie wojny domowej w Wielkopolsce, w efekcie której uległy zniszczeniu dobra arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, miasto Turek i wieś Grzegorzewo (w dawnym województwie kaliskim)⁵⁶, czy wyprawy jego syna Krystyna młodszego na Śląsk w 1434 i 1435 r., podjęte w odwecie za zniszczenia dokonane w dobrach Koziegłowskich przez Mikołaja Kornicza Siostrzeńca, byłego burgrabiego będzińskiego. Zebrany przez Krystyna w 1434 r. zastęp zbrojnych opanował Gliwice i dokonywał stąd najazdów na okoliczne wsie, a w 1435 r. tenże, zapewniwszy sobie pomoc zbrojną z Krakowa, przez miesiąc pustoszył śląskie pogranicze⁵⁷. W wyprawach tych Koziegłowscy dowodzili sporymi oddziałami, liczącymi co najmniej po kilkuset ludzi.

Mniej liczne oddziały zbrojnych organizowano do napaści na dobra prywatne, tj. do akcji których celem był odwet, zemsta, załatwienie porachunków, natychmiastowe wyegzekwowanie należności czy wręcz rabunek. W ten sposób dochodzili swych roszczeń i praw również niektórzy Koziegłowscy. W 1468 r. Jan z Koziegłów, syn Jana z Koziegłów tenutariusza wsi Bliżyce, Sokolniki i Szczytniki pod Lelowem, z rozkazu swego ojca wraz z 11 pomocnikami rycerskiego pochodzenia i 30 niższego stanu najechał wieś Zagórze pod Lelowem, należącą do Marcina i jego żony Doroty, zabierając z pól w tej wsi 40 stogów pszenicy, 20 stogów żyta na 20 wozów, dotkliwie

⁵⁴ Prawo niemieckie posiadały wsie: Duplice, Kotowice, Leśniów, Lgota, Mirów, Mzurów, Niegowa, Postaszowice, Przyhubsko, Siamoszyce, Żerkowice i być może również: Choróń, Długie, Giebołtów, Jaworznik, Kowalików i Lutowiec — J. Laberschek, „Rozwój osadnictwa w powiecie lelowskim w średniowieczu (do 1400 roku)”, mps; kartoteka *Słownika historyczno-geograficznego Małopolski w Krakowie*.

⁵⁵ DH, t. 4, s. 40, 447.

⁵⁶ MPH, t. 2, s. 747; J. Łojko, *Wojna domowa w Wielkopolsce*, w: *Gniezno. Studia i materiały historyczne*, t. 2, Warszawa—Poznań 1987, s. 89—90; A. Gąsiorowski, *Starostowie...*, s. 42, 76.

⁵⁷ DH, t. 4, s. 554, 570; B. Paprocki, op. cit., s. 189; A. Kamiński, *Mikołaj z Jareczowa zwany Kornicz lub Siostrzeniec*, PSB, t. 21, s. 111—112; M. Antoniewicz, *Mikołaj Kornicz Siostrzeniec sławny burgrabia będziński*, Katowice 1987, s. 109—110; tenże, *Znaczenie zamku w Koziegłowach na tle dziejów pogranicza śląsko-małopolskiego w XIV i XV wieku*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie”, Historia, 1, Częstochowa 1985, s. 40—41.

raniąc ludzi jej właścicieli i dokonując 50 nacięć na bramach dworu w Zagórzcu⁵⁸. Przejawem tego typu działań był też najazd przeprowadzony przez Jana Giebułtowskiego z Giebułtowa w 1486 r. wraz z trzydziestoma swymi chlebojedźcami nieposesjonatami z Giebułtowa na dobra Świątniki (w parafii Mironice), należące do Łukasza i Zbigniewa z Włodzysławia herbu Zadora, podczas którego napastnicy rozbili bramy podwórca, dworu i izby, w której siedział kmieć Maciej Radost, oraz zabrali gwałtem z dworu przebywającego tam mieszczanina włodzisławskiego Marcina Grudnia, a następnie uprowadzili go i uwięzili w Giebułtowie, nie godząc się na wydanie go Włodzysławskim. Ci wniesli przeciw Janowi Giebułtowskiemu oskarżenie, ale Jan przed sądem grodzkim krakowskim przez swego pełnomocnika zaprzeczył wszystkiemu⁵⁹. Tenże nie cofał się przed napaściami na podróży. W 1458 r. został oskarżony przez Jakuba, kleryka katedry krakowskiej, o napaść na wolnej drodze królewskiej i zadanie ran, a w wyroku został zobowiązany przez sąd do przyznania Jakubowi 5 grzywien czynszu z kmieci w Lgocie pod zamkiem Bąkowiec⁶⁰. Swych praw dochodziły również kobiety z tejże rodziny, jak choćby Dorota, wdowa po Hińczy z Rogowa i dzierżawczyni zamku Mirów, która zerwała układ z Janem i Jakubem z Kobylan i dokonała w 1488 r. najazdu na przejęte przez nich dobra mirowskie. Zorganizowany przez nią oddział liczący, jak podaje zapiska sądowa, 200 zbrojnych, w tym 100 ze szlachty, wyruszył z zamku i miasta Kozieglowy i najechał na dwór w Mirowie wyłamując wrota podwórca i we dworze, troje drzwi do pokojów i wyrzucając troje sług oraz dokonując rekwizycji dobytku. Następnie najechano na dobra w tej tenucie, tj. na wsie: Mirów, Przybynów, Zaborze, Choroń oraz Jaworznik Wielki. Oskarżony o współudział w napadzie Jan Giebułtowski brat Doroty nie przyznał się do winy⁶¹.

Jak wiadomo Krystyn młodszy (1415—1437) poza rodzinnymi Kozieglowami miał szereg innych posiadłości, tenut i siedzib, rozsianych na obszarze całego państwa, a mianowicie: zamek w Kole w Wielkopolsce, zamek w Przedczu na Kujawach, zamki w Bąkowcu i Mirowie w ziemi krakowskiej, dom w Krakowie, zamek w Nowym Sączu, miasto Zarszyn w ziemi sanockiej. Jest rzeczą wątpliwą by systematycznie je odwiedzał i wizytował. Wydaje się raczej, iż utrzymywał łączność i kontakty z tymi ośrodkami przez delegowanych specjalnie posłańców, może nawet utrzymywał służby kurierskie. Niestety w zachowanych źródłach brak danych na ten temat.

Z przeprowadzonych dotychczas rozważań wynika, iż w otoczeniu Kozieglowskich znajdowali się przedstawiciele wszystkich grup społecznych, a więc zarówno osoby pochodzenia rycerskiego, mieszczaństwo, kmiecie, jak również sołtysi, którzy wywodzili się najczęściej ze stanu kmiecego. Tylko klientela pełniąca urzędy sądowe z ramienia dziedziców z Kozieglów oraz ich pełnomocnicy w sprawach sądowych byli wyłącznie szlacheckiego stanu. Sam

⁵⁸ ZK, 315, s. 112, 363—364.

⁵⁹ SPPP, 2, nr 4307—4309; Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Giebułtów*, SHG, cz. 1, s. 731.

⁶⁰ GK, 13, s. 874; 14, s. 134, 144, 189, 356; 15, s. 120.

⁶¹ GK, 22, s. 873—875, 1001, 1024, 1051, 1060—1061, 1073—1074.

urząd sędziego sądeckiego, o którego obsadzie decydowali Kozieglówscy, zarezerwowany była dla średniozamożnej szlachty sądeckiej, i, co ciekawe, przez dłuższy czas, bo przez ponad 20 lat, znajdował się z woli Krystyna starszego w rodzinie Uchaczów z Woli Adamowej. Zastępcami Kozieglowskich w procesach sądowych byli najczęściej ich ubożsi współrodowcy, którzy oddając swe usługi szukali jednocześnie u Kozieglowskich pomocy i finansowego wsparcia. Przykład Czarnockich z Czarnocina w powiecie wiślickim i Piotra z Różnicy w powiecie ksiąskim świadczy o tym dobitnie.

Mniejszą rolę odgrywało pochodzenie społeczne przy obsadzie urzędów gospodarczych i administracyjnych w dobrach Kozieglowskich, a mianowicie stanowiska zarządcy dóbr i urzędu burgrabiego zamkowego. Jako włodarze poświadczeni są zarówno rycerze, jak choćby Stanisław z Miąsowej i Hińcza z Pilawy, jak i osoby niewiadomego pochodzenia, nie określane tytułem „nobilis”, np. Polanis włodarz Mzurowa, Maciej włodarz Giebułtowa, czy Bartosz włodarz Zarszyna i Długiego. Odnosi się to również w całej rozciągłości do burgrabów zamkowych. Z grupy 8 poświadczonych burgrabów mianowanych przez Kozieglowskich, jedynie Jan Czarnocki z Czarnocina jest potwierdzony jako szlachcic, a pozostali występują w źródłach bez jakichkolwiek tytułów, także bez określeń skąd pochodzą i gdzie mają swoje siedziby. W przypadku Grzegorza Sasina, burgrabiego Mirowa, można się domyślać, iż pochodził z rodziny sołtysiej, skoro obok pełnienia urzędu burgrabiego był sołtysem Mzurowa. Wysoki procentowo udział osób nieszlacheckiego pochodzenia zaznaczył się w pocztach zbrojnych Kozieglowskich oraz w tworzonych naprędce oddziałach odwetowych i łupieżczych, na co wskazują wyraźnie przytoczone zapiski sądowe rejestrujące najazdy Kozieglowskich na dobra szlacheckie w Zagórzku koło Lelowa, w Świątnikach koło Włodzisławia i Mirowie. Oddziały te były złożone głównie z czeladzi dworskiej Kozieglowskich. Można wprawdzie nie dowierzać przytoczonym w zapiskach liczbom napastników i uznać je za mocno zawyżone, względnie za spreparowane na podstawie zafalszowanych zeznań strony pokrzywdzonej, nie da się jednak podważyć i podać w wątpliwość samego faktu udziału ludzi niższego stanu w najazdach, rabunkach i napaściach na drogach. Nie da się niestety określić pochodzenia osób pełniących różne funkcje na zamku w Kozieglowach, np. kapelanów zamkowych czy notariuszy, niejednokrotnie poświadczonych w źródłach. Nie da się też ustalić statusu społecznego, występującego w 1422 r. domownika Krystyna z Kozieglów, Jana z Ujazdu⁶².

Przeprowadzone badania nie rozwiązały wielu problemów związanych z klientelą możnowładczą, nie dały też odpowiedzi na szereg pytań, niemniej umożliwiły ustalenie kręgu osób tworzących klientelę Kozieglowskich i pozwoliły na wyodrębnienie służb i urzędów jej powierzanych. Niniejszy artykuł jest tylko przyczynkiem do poznania roli klienteli możnowładczej w XIV i XV w., dającym jedynie pewne wyobrażenie o jej funkcjonowaniu w ramach społeczeństwa średniowiecznego.

⁶² SPPP, 2, nr 1846.

Tablica genealogiczna Kozieglowskich herbu Lis

